

Teologia ja taloustiede - oudot kaksoset?*

R. H. NELSON, *Reaching for Heaven on Earth: The Theological Meaning of Economics*, Rowman & Littlefield, 1991

Kirjoittaessaan vuosi sitten Ruotsin talouskriisistä Västeråsin piispa *Claes-Bertil Ytterberg* arveli ongelmien syiden olevan pikemmin henkisiä kuin taloudellisia. Hän kiinnitti huomiota eräiden taloustieteilijöiden ja poliitikkojen viljelemiin näkemyksiin, jotka hänen mielestään antavat oudon kuvan ns. taloudellisesta rationaalisuudesta. Kun Ruotsin tilanteen sanotaan juontuvan sen muita OECD-maita hitaammasta kasvusta, pitäisi kysyä, miten taloudelliset resurssit voisivat lisääntyä ikuisesti. Kirjoittaja toteaa, että Jumalan paikan maallistuneessa yhteiskunnassa on vallannut usko talouskasvuun, jolta sokean uskon tavoin odotetaan kaikkea mahdollista hyvää veronalennuksista eläke- ja ympäristöongelmien ratkaisuun.

Huomautukset taloudellisten oppien ja uskonnon välisistä suhteista ovat saman suuntaisia, joita on viime vuosina silloin tällöin esitetty taloustieteen luonnetta, talousetiikkaa ja taloudellis-poliittista toimintaa koskevissa keskusteluissa. On pidetty kiinnostavana, että sellaiset ilmaukset kuten 'usko', 'uskon puute', 'uskottavuus', 'luottamus' tai 'pelko' ovat tavanomaisia taloudellisessa kielenkäytössä; samoin on nähty yhtäläisyyksiä taloudellisen ja uskonnollisen retoriikan ja emotionaalisen kuvaston välillä.

* Kirjoitus on julkaistu Pohjalainen lehdessä. Toimitus kiittää luvasta julkaista arvostelu myös Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa.

Talouselämän katoliset ja protestantit

USA:ssa ilmestyi 1991 *Robert H. Nelsonin* kirja *Reaching for Heaven on Earth. The Theological Meaning of Economics*, jota jotkut taloustieteilijät, amerikkalaisittain yliampuvasi, ovat pitäneet talusteorioiden teologisen analyysin merkkiteoksena. Esipuheen laatinut *Donald McCloskey* kehottaa taloustieteilijöitä ja teologeja perehtymään siihen ja katumaan syntejään - edellisiä siksi, että huonot tiedot klassisesta teologiasta vähentävät ekonomistien ammattipätevyyttä, ja jälkimmäisiä siksi, että taloustieteellinen yleissivistys on portti tämän päivän varsinaiseen uskon maailmaan. Saman tapaista retoriikkaa on viime vuosina yhdistetty myös kosmologisiin alkuräjähdysteorioihin.

Nelsonin kirjan rationaalinen ydin on yksinkertainen. Kun monet länsimaisen ajattelun peruskäsitteet ovat muotoutuneet katolisen ja myöhemmin myös protestanttisten kirkkojen piirissä, on järkevää olettaa, että ne uskonnollisine erityispiirteineen olennaisesti hallitsevat taloudellista ja poliittista toimintaa myös tänä päivänä. Uskomustyyppit ovat samat, vaikka sisältö ja sanasto ovatkin jonkin verran muuttuneet. Niinpä länsimainen markkinatalousjärjestelmä toimii kuten uskoviensa yhteisö, ja taloustiede on tämän talouskirkon teologia. *J.M. Keynesin*, *P. Samuelsonin* ja *M. Friedmanin* tieteelliset taloudellisen kasvun markkinateoriat on tarkoitettu tien näyttäjiksi yhteiskunnalle, joka odottaa ongelmien lopullista ratkaisua kehittyneessä hyvinvointiyhteiskunnassa. Tämän uskonnon koulutettu ammattipapisto levittää evankeliumia markkinavoimista ja niiden tieteellisestä analyysistä. Kun ihmiset uskovat evankeliumin ja järjestävät elämänsä sen mukaisesti, he tulevat jäseniksi siihen

autuaaseen sukukuntaan, jolle on luvattu perintöosa ihanasta maasta.

Nelson kutsuu amerikkalaista progressiivista markkinatalousteoriaa roomalaiseksi tai katoliseksi, koska se uskoo ihmisten arvostusten olevan saman tapaisia, ihmisten voivan itse vaikuttaa pelastukseensa ja pelastus tapahtuu yhden ja yleisen arvojärjestelmän sisällä. Roomalaisen uskomismuodon Nelson linjaa nimeämällä sen keskeisiä vaikuttajia: *Aristoteles, Tuomas Akvinolainen, Adam Smith, Jeremy Bentham, Claude de Saint-Simon, John M. Keynes* ja tämän vuosisadan hyvinvointivaltioeteoretikot.

Toista traditionaalista uskomismuotoa Nelson sanoo protestanttiseksi. Siinä pelastussanoma on valikoiva, eikä se perustu oletukseen yleisestä järkevyydestä tai arvojen yhteisyydestä. Nelsonin protestanttiseen linjaan kuuluvat *Platon, Augustinus, Martti Luther, Jean Calvin, Charles Darwin, Herbert Spencer, Karl Marx, Sigmund Freud*, sekä modernit taloustieteen hereetikot kuten *Donald McCloskey* tai *James Buchanan*.

Onko kirkon ulkopuolella pelastusta?

En usko Nelsonin kirjan aatehistoriallisen osan herättävän innostusta alan tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi aristotelis-tomistisessa yhteiskuntateoriassa ihmistä pidetään luonnostaan sosiaalisena olentona toisin kuin taloudellisen kilpailun teorioissa, ja sen sisältämällä hyvän elämän mallilla on sängen vähän liittymäkohtia klassisen taloustieteen ahnaan ja itsekkään eduntavoittelijan kanssa - tällainen näkemys muistuttaa pikemmin protestanttien käsitystä ei-uskovista. Itseasiassa amerikkalaiset uusaristotelit *Alasdair McIntyre* ja *Martha Nussbaum* ovat olleet juuri uusklassisten markkinatalousideologioiden kärkkäitä kriitikkoja.

Kirjan loppuosa, joka käsittelee amerikkalaista taloustiedettä ja sen uskomusasenteita, on kiinnostavampi. Kustannus-hyöty -arviota

voi pitää taloudellisen järkevyyden piirteenä, mutta oletukset ihmisistä, jotka mahdollisuuksiensa mukaan haluavat aina enemmän, jatkuvasta taloudellisesta kasvusta tai sosiaalisten ongelmien ratkaisemisesta kasvun myötä ovat uskon lauseita. Kun ne ovat progressiivisen taloustieteen kannalta perustavia dogmeja, ne halutaan esittää kaikkien järkevien ihmisten hyväksymiksi rationaalisiksi lähtökohdiksi. Tämän uskon ulkopuolella ei ole pelastusta. Nelsonin mukaan valtakirkosta irtautuneet taloustieteilijät suosivat ajatusta yhteisöllisen toiminnan monimuotoisuudesta ja taloudellista pluralismia yhden totuuden sijasta.

Kun ns. taloudelliset opit ovat erikoislaatuisia uskomusten ja tosiasioiden yhdistelmiä, on tietysti omalla tavallaan kiinnostavaa verrata niitä suurten kirkkokuntien oppeihin. Nelsonin teologinen analyysi liikkuu kuitenkin yleisellä tasolla. Miksi ei kysyttäisi suoraviivaisemmin, onko *Keynesin* eskatologia eli oppi lopun ajan tapahtumista augustinolainen vai fransiskaaninen tai onko Samuelsonin sovituspoppi klassinen vai latinalainen? Minkälaista teodikeaoppia eli oppia pahan roolista Jumalan viime kädessä hyvässä oikeudenmukaisessa maailmanhallinnassa *Friedman* soveltaa lohduttaessaan työttömiä tai konkurssin tehneitä yrittäjiä?

Ajatus kristillisten uskomusmuotojen elämän jatkumisesta maallisissa instituutioissa ei ole ollut esillä vain taloustieteen yhteydessä. Sitä on sovellettu myös politiikan tutkimuksessa ja poliittisessa historiassa - yksi esimerkki tästä on hiljattain ilmestynyt *Jari Ehrnroothin* väitöskirja *Sanan vallassa, vihan voimalla*, joka käsitteli suomalaista vallankumouksellista työväenliikettä vuosina 1905-1914. Mielestäni tämän tyyppiset yritykset ovat kiinnostavia vain siinä tapauksessa, että joidenkin yleisten yhtäläisyyksien lisäksi pystytään todella osoittamaan, miten jokin kristillinen oppi tai sen logiikka on siirtynyt toiseen yhteyteen. Kaikki maailmankatsomukset ovat uskomusjärjestelmiä, mutta siitä ei seuraa, että ne olisivat teologisia tai uskonnollisia tai että niiden

pohjalla olisi muuntuneita uskonnollisia katsomuksia.

Nelsonin kirja ilmestyi ennen kuin taloustieteilijät ehtivät julkisuuteen esittämään käsityksiään taloudellisesta lamasta, joka näyttää jatkuvan odotettua pitempään. Vaikka kirja ei olekaan erityisen syvään porautuva, sen avaa-
masta näkökulmasta voi tarkkailla taloustieteilijöiden käyttäytymistä esimerkiksi seuraavasti. On katolisia, jotka haluavat säilyttää jakamattoman uskon ja kannustaa ihmisiä kestämään koettelemukset. Kärsittyämme itse aiheuttamamme 'ylikuumenemisen' tuottaman rangaistuksen markkinat armahtavat meitä, jos uskomme pysyy lujana. Uskolle haetaan tukea

katolisesta Euroopasta. Jotkut ovat kääntyneet protestanteiksi. He eivät enää usko, että markkinavetoinen hyvinvointi-ideologia on se oppi, joka meidät pelastaisi. Tarvitaan uutta näkyä, uutta harkintaa päämäärästä ja arvojen uudelleenarviointia. Ja samoin kuin monien uskonnollisten murrosten yhteydessä nytkin ovat liikkeellä myös lahkohenkiset äärisuunnat ja yhden asian liikkeet itsensäruoskijoista ja askeeteista profetoijiin ja hurmoksellisten erityisnäkyjen näkijöihin.

Simo Knuuttila